

Mesleki Eğitim Modeli Olarak Ahilik: Fütüvvet Merkezli Bir Değerlendirme

¹Orhan Küçük

ÖZET

Ahilik, Ahi Evran-ı Veli tarafından kurulan esnaf dayanışma teşkilâtıdır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da yaşayan Müslüman Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Kendi kural ve kurulları vardır. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan Ahilik iyi ahlâkın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir (Erbosin, 2017: 174).

Bu çalışmanın amacı; Ahilik Teşkilatını bir mesleki eğitim kuruluğu olarak ele almaktır. Bu çerçevede Ahi Teşkilatının temelini oluşturan fütüvvet örgütü, fütüvvetin işleyişini ve esaslarını belirleyen fütüvvetname, teşkilatın kuruluşu, Anadolu’da yayılması, Ahililiğin mesleğin gerekleri yanında iyi ahlâklı olmayı da sağlayacak biçimdeki eğitim anlayışı ortaya konacaktır. Böylece ahililiğin mesleki eğitim bakımından önemi belirlenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki eğitim, eğitim, fütüvvet, Ahilik, Ahi Teşkilatı

ABSTRACT

Akhism is a tradesman solidarity organization founded by Ahi Evran-ı Veli. It is an organization that provides the Muslim Turkmen people living in Anatolia in the Seljuk and Ottoman periods to grow up in various professions such as art, trade and economy, educates them both economically and morally, and organizes their working life on the basis of good human virtues. It has its own rules and boards. Akhism, which has a function similar to today's chambers of tradesmen, is a socio-economic order in which good morals, righteousness, brotherhood, benevolence, in short, all good virtues come together (Erbosin, 2017: 174).

The aim of this study; to consider the Ahi-Order Organization as a vocational training institution. In this context, the futuwwa organization that forms the basis of the Ahi Organization, the futuwvetname that determines the functioning and principles of the futuwwa, the establishment of the organization, its spread in Anatolia, and the understanding of education in a way that will ensure morality as well as the requirements of the profession will be revealed. Thus, the importance of ahi-order in terms of vocational education will be determined.

Keywords: Vocational education, training, futuwwa, Akhism, Akhi Organization

1. GİRİŞ

“Duyarsam unutturum, görürsem hatırlarım, yaparsam öğrenirim.” Özlü sözü hepimizin malumudur. Teorik eğitimin uygulama ile taçlandırılması, iş başında eğitim ve eğitimin iş hayatı boyunca devam etmesi, hem teori ile pratiğin kısmi farklılıklarının izale edilmesi hem de öğrenmenin kalıcı olması ve meleke haline getirilebilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bugün eğitimin hayatın bütün aşamalarına yaygınlaştırılması anlamında hayat boyu öğrenme de ayrıca üzerinde durulmakta olan, her yaşta ve her düzeyde öğrenmenin devam etmesi, özellikle pratik becerilerin iyileştirilmesi anlamında özendirilmekte olan bir uygulamalı öğretim anlayışının sonucudur.

Ahi teşkilatı kurulduğu ve sosyo ekonomik etkileri bakımından en güçlü dönemlerini yaşadığı zamanlarda, siyasi ve askeri anlamda da yönetime katkı sağlamış olmakla birlikte, asıl işlevi sanatın,

---

¹ Sorumlu Yazar: Prof. Dr. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi/ Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Sakarya, Türkiye, orhankucuk@subu.edu.tr

mesleğin öğrenilmesi, öğretilmesi ve kültürel değerlerimiz doğrultusunda en doğru biçimde uygulanması işlevini üstlenmiş olan bir meslek yapılanmasıdır.

Ahi teşkilatı ve Ahilik kültürü, meslek örgütü olması ve yerinde, uygulamalı eğitimle meslek erbabı yetiştirmesi, mesleğin gerekleri yanında İslâm kültüründen beslenen kardeşlik, yardımseverlik, dürüstlük, civanmertlik gibi hasletleri de kuşaktan kuşağa aktarması ile mesleki eğitim bakımından büyük öneme sahiptir.

Fütüvvetnameler, bir mesleğin gereklerini, meslek erbabının gerek mesleki gerekse de ahlâki niteliklerini ortaya koyan metinler olarak Ahilik Teşkilatı bakımından bugünün kalite standartlarının aslında bir çıkış noktası, biz sahiplenip üzerine koyamamış olsak da gurur vesilesi bir standartlaştırma çalışması, bir yönüyle de Kalite El Kitabıdır.

Ahi teşkilatında mesleki eğitimin tam olarak ne şekilde verildiğine ilişkin uygulamalı süreçler hakkında günümüze yeteri kadar bilgi ulaşmamış olmakla birlikte, meslek erbabının öncelikle bir peygamberi pir olarak kabul eden bir mesleği kutsal bilerek topluluğa adım atması, akabinde ustasının gözetiminde eğitim kademelerinden geçerek, bu arada manevi anlamda da olgunlaşıp insani değerleri sindirerek belli bir zaman içinde usta olup kemer kuşandığı bilinmektedir.

Ahi Teşkilatının mesleki eğitim kuruluşu olarak ele alındığı bu çalışmanın, mesleki eğitimde mesleğin kutsallığına, çalışmanın önemine, uygulamalı eğitimin öğreticiliğine ve sanat öğretimi yanında manevi gelişimin de sanatçılık veya ustalık için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmesi bakımından yararlı olması beklenmektedir.

2. AHİ TEŞKİLATININ TEMELİ OLARAK FÜTÜVVET

Arapça “fetâ” kelimesinden türetilen fütüvvet kavramı; “mertlik, erlik, gençlik, yiğitlik, cömertlik, diğerkâmlık, isar veya başkasını kendine tercih etme, toplumun kurtuluşu, huzuru ve mutluluğu için kendini feda etme” gibi zengin ve güzel anlamlar ihtiva etmektedir (Uludağ, 1991: 183). Ahde vefa ve emaneti muhafaza etmek olarak anlaşılabilir olan fütüvvet; “güzel huyların tamamıdır. Fütüvvet, nefisle mücadele etmek, Allah’ın emir ve yasaklarına uymak, kendisini halka vakfedip herkese iyilikte bulunmak, herkesi bir görüp kendisini herkesten aşağıda görmeyi gerektirir” (Gölpınarlı, 2011: 31).

Fütüvvet halkı dünya ve ahirette kendi nefesine tercih etmek (Cürcânî, 1985: 171) olup fütüvvet; “dinin aslında olan bir özelliktir. Doğru yolda olan insanlara ait bir sıfattır. Fetâ olan bir kimsenin dindar olması gereklidir. Fetâ olan kimse Allah’a, meleklerle, peygamberlere ve dinin temel akidelerine yakinen iman eder. Dinin gereklerini, ibadetlerini itina ile yerine getirir. Her zaman doğruyu söyler, her zaman iyilik yapar” (İbnü’l-Mî’mâr, 1958: 140).

Fütüvvet kavramının tarihî gelişimi ve dönüşümü sürekli bir süreç olarak değerlendirildiğinde, dört merhalede incelenebilir (Ocak, 1996: 261):

* Cahiliye dönemi fetâsıyla ilişkili olarak İslâm’ın ilk yıllarında ortaya çıkan “sosyal bir kavram olarak fütüvvet”.

* 9. yüzyılda özellikle gençler arasında sosyal bir yapılanma haline dönüşen, toplumsal, ekonomik ve siyasî bir kurumsallaşmaya evrilen, Abbasîlerin son döneminde de resmî bir kurum haline getirilen “teşkilat olarak fütüvvet”.

* Ferdî yaşayış biçiminden kurumsallaşmaya geçen tasavvuf hareketine benzer bir şekilde dönüşüm geçiren, sûfilikle iç içe geçen “tasavvufi fütüvvet”.

* Tasavvufi kurum hüviyetini korumaya devam eden, esnaf tabakasıyla hemhal olan, meslekî teşekkül niteliğindeki “Ahilik fütüvveti”.

Kur'an-ı Kerim'de "fetâ" kelimesi birkaç ayette zikredilmekte olup anlam bakımından yaş itibariyle "genç adamı" ifade etmektedir. Fütüvvet kavramı da, Kur'an-ı Kerim'deki "îsâr" kavramı ile irtibatlı ve yakın anlamlıdır. Cömertliğin en yüksek derecesi olan îsâr, sözlükte "bir kimseyi veya bir şeyi diğerine tercih etme, üstün tutma" anlamına gelirken; bir ahlak kavramı olarak da "kişinin kendisi ihtiyaç içerisinde olsa bile sahip olduğu imkânları başkasının ihtiyacı için kullanmak, başkalarının yararına fedakârlıkta bulunmak" manasına gelmektedir. Îsâr'ın Türkçe'deki karşılığı diğerkâmlıktır (DİB, 2010: 322).

İlgili ayetlerden bazıları incelenecek olursa örneğin; "(İçlerinden bazıları), "İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duyduk" dediler." Enbiyâ, 21/60; "Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence "Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük" dedi." (Kehf, 18/62).

Îsâr kelimesi ise Kur'an-ı Kerim'de başkasını kendine tercih etme anlamında Haşir suresinde geçmektedir.

"Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; **ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler.** Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır" (Haşir 59/9).

Beraberinde yine îsâr kavramı üstün kılma anlamında Yusuf suresinde geçmektedir;

Dediler ki: "Allah'a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik (Yusuf, 12/91).

Îsâr yani başkasını kendine tercih etme, toplumumuzda da sahâbi hasleti olarak bilinmekte ve erdemli bir davranış olarak yüceltilmektedir.

Fütüvvet kelimesi tasavvufî bir terim olarak Hicri 2. asırdan itibaren dönemin önde gelen sûfileri tarafından kullanılmaya başlamıştır (Uludağ, 1996: 259). Fütüvvet kavramını ilk olarak Ca'fer es-Sâdık'ın kullandığı bilinmekte olup, "Ca'fer es-Sâdık fütüvvet hakkında şunları söylemektedir: "Bize göre fütüvvet budur; Eğer bize bir nimet verilirse onu başkasına veririz; bir şey verilmezse şükrederiz" (Kuşeyrî, 2014: 447). Hicri 2. asrın sonları ve Hicri 3. asırda Nişâbur'da "fityân" isimli bir topluluk olduğu ve bu topluluğun da bir reislerinin olduğu ifade edilmektedir (Gölpınarlı, 2011: 17).

Şu halde fütüvvetin birinci olarak gençlerin oluşturduğu fityan grupları ve ikinci olarak da bunun üzerinden şekillenen asıl olarak ahiliğin temelini teşkil eden erdem oluşumu olduğu anlaşılmaktadır. Bu ikinci ve bizim de dikkat çekmek istediğimiz fütüvvet; tasavvuftan beslenen, tevazu, îsâr ve civanmertliği esas alan, peygamberlerden kalma ahlâk yoludur.

Abbasî halifesi Nâsır Li-Dînillâh (575-622/1180-1225) konumunu güçlendirmek, devleti eski gücüne kavuşturmak için teşkilet mensuplarının desteğini almak, beraberinde fütüvveti Anadolu'ya ve başka coğrafyalara da yayarak nüfuz alanını genişletmek düşüncesiyle Fütüvvete resmî bir nitelik kazandırmıştır. Böylece ilk olarak Halife Nasır döneminde fütüvvet kurumsallaştırılmıştır.

Halife Nasır 45 sene hüküm süren hilafetinde, öncelikle askeri ve sosyal alanda bir takım çalışmalar yapmış, içerde toplumsal bütünleşmeyi sağlama ve sosyal etki merkezlerini kendi etrafında toplama adına farklı mezhep ve tasavvuf unsurlarını uyumlaştırmaya çalışmış, bu arada aynı zamanda tasavvufî bir yönü de olan fütüvvet yapılanmasına özel önem vermiştir. Sühreverdi isimli bir mutasavvıfı yanına danışman alan, hilafet ve tasavvuf arasında bağ olduğunu değerlendiren Halife Nasır'a göre; "halife, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi ve vekilidir. Halife, İslam'ın dinî, siyasî ve içtimai düzenini sağlayacak en nihai garantör konumundadır. Halife, şeriatın getirdiği bütün hukukî müesseselerin başında olmalıdır (Uluç, 2004: 35-38). Bu müesseselerin en önemlilerinden biri de fütüvvettir.

Halife Nâsır ilk olarak, halifeliğinin ikinci yılında (583/1182) Bağdat'taki Nikâbetü'l-Fütüvve isimli fütüvvet koluna üye olmuştur.

Halife Nâsır, teşkilatın sade ve basit bir üyesi olmaktan ziyade, diğer alanlarda olduğu gibi fütüvvet teşkilatını da birleştirmek ve bir düzene sokmak için çalışmalar başlattı. Bu vesileyle İslam dinini savunan bütün cereyanları ve düşünce akımlarını kendi hilafet çatısı altında toplamayı amaçlamaktaydı. (Kayaoğlu, 1982: 221). Zaten fütüvvet teşkilatına girişinden yaklaşık yirmi beş yıl sonra da (604/1207) artık kendisinin fütüvvet teşkilatının tek lideri olduğunu ilan etmiştir (Kayaoğlu, 1982: 223).

Fütüvvet teşkilatı tasavvufla da iç içe geçmiş bir yapı olarak aynı zamanda insanları güzel ahlâka yönlendirme, iyiyi doğruyu gösterme ve toplumsal huzuru sağlama gibi bir işlev üstlenmişti. Bunda, İslâm dininin el emeğine önem vermesi, çalışmayı değerli bulması, her mesleğin piri olarak bir peygamberin örnek şahsiyet haline getirilmesi ve mesleğin kutsallaştırılması gibi durumların da neticesinde teşkilatta yer alan zatların aynı zamanda tasavvuf yönlerinin olması etkili olmuştur.

Fütüvvetin tasavvufi yönü noktasında Halife Nâsır'ın teşkilatın Nikâbetü'l-Fütüvve kolunda reîsü'l-fityân olan Abdü'l-Cabbâr elBağdâdî'ye intisap ettiği ve bu şeyhin elinden fütüvvet elbisesi giydiği (Uluç, 2004: 40) bilinmektedir.

Yine Halife Nasır döneminde fütüvvete girmek için; erkek, büluğ çağında, akıllı, şahsiyetli, iyi ve muteber olma koşulları aranmaktadır. Bu koşullar güncellenebilir fakat asıl olan, dürüstlük, itibar, mesleğin gereklerini hakkıyla yerine getirme gibi hususlar biçiminde belirlenebilir.

3. FÜTÜVVETTEN AHİLİĞE

Fütüvvetin Anadolu'da görünen şekli de Ahilik'tir. Dolayısıyla temel kurallarını fütüvvetten alan Ahiliğin anlaşılabilmesi için fütüvveti doğru anlamak gerekir (Çağatay, 1974: 4). Ahilik teşkilatının Anadolu'da ortaya çıkıp teşkilatlanması ve kurumsallaşmasında iki etken ön plana çıkmaktadır: Bunlardan birincisi fütüvvet düşüncesini siyasi amaçlarla teşkilatlandıran Halife Nâsır'ın Anadolu'ya elçiler göndermesi; ikincisi ise, Moğolların saldırısı neticesinde Anadolu'ya yapılan göçlerdir (Çakmak, 2014: 149).

Halife Nâsır fütüvvet Teşkilatının başına geçtikten sonra, üyelerin uymaları gereken kurallar, sahip olmaları gereken nitelikler ve teşkilat içi uygulamaların ne şekilde olması gerektiğine dair danışmanı Sühreverdi'ye Fütüvve Risalesi'ni yazdırmıştır. Beraberinde İslâm'ın birleştiriciliğinden yararlanarak fütüvvet teşkilatını yaygınlaştırmak, böylece hükümlerinin etki alanını genişletmek için danışmanını İslâm toplumlarına, Selçuklulara göndermiş, fütüvvet teşkilatına üye olmalarını, fütüvvetin o coğrafyalarda teşkilatlanmasını sağlamıştır. Böylece halifelik yani devlet başkanlığı yanında zaten fütüvvet teşkilatının başında da kendisi olduğu için devletin etki alanını genişletme ve İslâm dünyasının temsilcisi hüviyetini kazanmayı arzu etmiştir. Bu konu için siyasi tarafı olmakla birlikte, fütüvvetin Anadolu'ya girişi açısından bu girişimler netice vermiş ve Selçuklular döneminde Anadolu fütüvvetle tanışmıştır.

Bu dönemde Halife Nâsır'ın temsilcisi sıfatıyla danışman Sühreverdi Mısır'a ve Suriye'ye de gitmiş, bu kapsamda Anadolu'ya gelerek Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus ile görüşmüş, fütüvvet hırkası ve donu giydirmiştir. Alaattin Keykubat tahta geçince de yine danışmanı aracılığıyla fütüvvet teşkilatının dağıtılmaması konusunda kendisine mesaj göndermiş ve fütüvvetin faaliyetlerine devam edebilmesini sağlamıştır. Bu şekilde İslâm'ın birleştiriciliği, Sühreverdi gibi bir zatın kuşatıcılığı kullanılmak suretiyle bir yumuşak güç olarak fütüvvet teşkilatı Anadolu'ya gelmiştir. Her ne kadar Abbasi Halifesi Nâsır'ın siyasi planı arzu ettiği gibi işlemese ve Selçuklular İslâmın temsilciliğini zamanla kendileri üstlenseler de, böylece Anadolu'da Ahiliğin temeli atılmış oldu.

Fütüvvet teşkilatının ve her bir mesleğin gerekleri hakkında bilgi veren Ortaasya'da Türkler arasında risale adı verilen metinler ve fütüvvete ilişkin esasları ortaya koyan fütüvvetnameler,

mesleğin ve meslek örgütünün gelişimi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Gerek risale olarak belirtilen eserler gerekse fütüvvetnameler incelendiğinde hepsinin Kur'an'ı ve İslâm peygamberinin hadislerini esas aldığı görülmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki; İslâm'ın yayılmasıyla birlikte İran üzerinden Ortaasya'daki Türk topluluklarına, ülkelerine, beraberinde de Anadolu'ya doğru bu meslek teşkilatı anlayışı yayılmış, zaten bir ihtiyaç olması sebebiyle kolayca kabul görmüş, beraberinde İslâm'ın evrensel kuşatıcılığı ve sarsılmaz hakikatleriyle de desteklenince güçlü bir biçimde tutunmuştur. Türklerin Anadolu'ya kısım kısım gelişleri daha önceki tarihlere kadar gitmekle beraber Malazgirt zaferiyle hakim ve güçlü bir biçimde Anadolu'nun yurt tutulması sonucunda, Ortaasya'dan gelen müslüman sanat, meslek erbabı, başta Ahi Evran olmak üzere tasavvuf yönü de bulunan zatlar, Selçuklular döneminde Anadolu'da önceden zemin bulmuş olan bu meslek teşkilatlanması alt yapısıyla buluşmuşlardır.

Ahiliğin Anadolu'da ortaya çıkıp teşkilatlanması ve kurumsallaşmasında fütüvvet düşüncesini siyasi amaçlarla teşkilatlandıran Halife Nasır'ın Anadolu'ya elçiler göndermesi ve Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya olan göçlerin etkili olduğu ifade edilmiştir.

Bir başka ifadeyle ahiliğin Anadolu'da ortaya çıkması, teşkilatlanması ve kurumlaşmasında Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederek burasını Türkleştirmeleri, İslamlaştırmaları ve Anadolu'yu kendilerine yurt edinmeleri ve yine Moğol istilası nedeniyle çok sayıda fütüvvet ehlinin de Anadolu'ya göç etmesi ve yerleşmesi süreci (Çakmak, 2014: 149, 152) etkili olmuştur.

Bu bağlamda Türkistan coğrafyasında İslamiyet'in kabulü ile başlayan ve 12. yüzyıldan itibaren Yesevilik tarikatının etkisiyle örgütlü bir yapıya ulaşan sufi hareketlerin ve bu çevrelerde yazılan tarikatnamelerin daha sonra geleneksel mesleklerin yasası tarzında mesleki örgütlenmeyle de ilişkili olarak ortaya çıkan risalelerin (fütüvvetnameler) Anadolu'ya göçle birlikte bu coğrafyada Ahilik teşkilatının yapılanmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Ahilik geleneğinde, teşkilata girecek kimsenin ilk önce fütüvvetnâmelerde belirtilen dinî ve ahlaki emirlere uymak zorunda olduğunu bilinmektedir. Tarikatname ve risalelerde belirtilen teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar; vefa, doğruluk, güvenilirlik, cömertlik, tevazu, doğru yola sevk etme, affetme, tövbe şeklinde sıralanmıştır. Alkol, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebepler arasında sayılmıştır (Gölpınarlı, 1953: 115).

Fütüvvet, hızlı bir şehirleşme sonucunda sosyal değişimlere maruz kalan Ortadoğu toplumlarının, yeni şartlara ayak uydurma çabası sonucu ortaya çıkmış ve gelişmiş bir müessesedir. Hızlı şehirleşme sonucunda aşiret yapısı çözülmüş, sosyal ilişkilerde kan bağıının önemi (azalmış), şehir ekonomisi kişileri kendi yetenekleriyle baş başa bırakmış, cemaat ilişkilerinin yerini cemiyet ilişkileri almıştır. Bu sosyal ve siyasal şartlar, gençlerin ortak hayat sürme isteklerini tetiklemiş, bunun sonucunda gençlik grupları şeklinde fityan birlikleri ortaya çıkmıştır. Bu birlikler genellikle fityan birlikleri olarak isimlendirilmekle birlikte yönetim ve halk tarafından bölgesel farklılıklara bağlı olarak "Ayyâr, Şâtır, Rind, Civanmerd, Ahdâs" şekillerinde isimlendirilmişlerdir (Güllülü, 1977: 31).

Türklerdeki alplik anlayış veya geleneğinin İslâmıla müşerref olan Arap toplumlarındaki karşılığı olan Fütüvvetin zaman içerisinde tasavvufu için içine katarak, uygulamalarını İslâmın temel esasları üzerine bina ederek mesleki olmanın yanında ahlaki bir boyut kazandığı anlaşılmaktadır.

Ahiliğin fütüvvetle açık ve uzun vadeli bir süreç içerisinde ilişkisi bulunmaktadır ve dolayısıyla böyle bir ilişki olmadan Ahiliğin ortaya çıktığını söylemek imkânsızdır. Özellikle Orta Asya'da ve Doğu Türkistan coğrafyasında var olan mesleki örgütlenme ve geleneksel mesleklerin yasası denebilecek risalecilik geleneği göçlerle Anadolu'ya taşınmıştır. Ayrıca "âlim, derviş, sanatkârlar" gibi toplumun yaşam biçimini büyük ölçüde etkileyen faktörlerin de Ahilik geleneğinin teşekkül ve terakkiyatında etkisini göz ardı etmemek gerekir (Öger, 2017:23-24).

Ahilik, Ahi Evran-ı Veli tarafından kurulan esnaf dayanışma teşkilâtıdır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da yaşayan Müslüman Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan mezziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Kendi kural ve kurulları vardır. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan Ahilik iyi ahlâkın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel mezziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir (Erbosin, 2017: 174).

4. AHİLİK VE MESLEKİ EĞİTİM

Türkçe “akı” yani “cömert” kavramından türetildiği de ifade edilen “Ahî” kelimesi görünüşte Arapça “kardeş” anlamında gelen “Ah” kelimesinin mütakellim “ya”sı ile kullanılışından ibarettir. Anadolu’da bu kelime Farsça çoğul eki ilave edilerek “Ahiyan” (Ahîler) şeklinde de kullanılmıştır” (Bayram, 1991: 3).

Temelde Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahiliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan “uhuvvet”i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur (Kazıcı, 1988: 540). Teşkilatın kökeni, İslam toplumunda hicretin ikinci yüzyılından beri bilinen fütüvvet birliklerinin bir araya gelmesiyle kurulmuş olan fütüvvet teşkilatına dayanmaktadır (Şahin, 2006: 299).

Halife Nâsır, fütüvvet teşkilatlarını kendisine bağlamak ve nüfuzunu da genişletmek düşüncesiyle Anadolu Selçuklu Devleti’yle I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında 1204’te temas kurduktan sonra I. Gıyâseddin Keyhüsrev, hocası Mecdüddin İshak (Sadreddin Konevî’nin babası)’ı Bağdat’a Halife Nâsır’a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüşünde Muhyiddin İbnü’l-Arabî, Evhadüddin-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hôyî gibi büyük mürşid ve mutasavvıfları Anadolu’ya getirmiştir (Kazıcı, 1988: 540). Getirilen bu kişiler arasında sanatkârlar da bulunmaktaydı ve bu insanların korunması gerekiyordu. Ahî Teşkilatı’nın kuruluş amaçlarından biri, belki de en önemlisi, Anadolu’ya gelen bu sanat erbabı kişileri himaye etmek, sanatlarını icra etmelerine imkân vermek ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenlemek olmuştur (Bayram, 1995: 35).

Ahîlik, Anadolu Selçukluları zamanında kurulmuş Türk fütüvvet hareketi (denebilecek) kuruluşun adıdır (Bayram, 1991: 5). Ahî Evran, ahlakla sanatın ve konukseverliğin uyumlu bir birleşimi olarak kurduğu Ahîliği, o denli itibarlı bir duruma getirmiştir ki bu kurum, yüzyıllar süresince bütün esnaf, sanatkâr ve meslek erbabına yön vermiş, çalışmalarını düzenlemiştir (Çağatay, 1997: 215). Sultan Alâeddin Keykubâd’ın Ahîlerle son derece iyi ilişkiler içinde olması sonucunda, teşkilat başta başkent Konya olmak üzere bütün Anadolu’da hızlı bir yayılma göstermiştir. Sultan Alâeddin Keykubâd’ın saltanatından kısa bir süre sonra başlayan Moğol istilasının (oluşturduğu) kargaşa ortamı, toplum nezdinde siyasi iktidardan ziyade, ahîleri ve ahî liderlerini ön plana çıkarmıştır. Merkezi otoritenin her geçen gün gücünü yitirdiği 1240 yılındaki Babaîler İsyanı ve 1243’teki Köseadağ yenilgisi sonrası dönemde, Anadolu’nun kasaba ve köylerinde merkezî otorite neredeyse tamamen kaybolmuş, bu otorite boşluğunu hemen her yerde kurulan Ahî birlikleri doldurmuştur (Şahin, 2006: 302).

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekteydiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti, bu birliklerin asli görevi idi. Bu dönemde, teşkilata ilk defa girenlere yiğit veya çırak adı verilir, ahîlik daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhü’l-meşâyih bulunuyordu. Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem veriliyordu (Kazıcı, 1988: 541).

İlk Osmanlı padişahlarının ve vezirlerinin çoğunun ahî teşkilatına mensup şeyhler olduğu, Orhan Gazi’nin ahîliğe ait “ihtiyârü’l-dîn” unvanını aldığı, I. Murad’ın şed kuşandığı ve teşkilattan fetihlerde askeri bir güç olarak faydalandığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde esnaf birliklerinin

idare tarzına çok önem verilmiştir. Fatih devrinden itibaren ise ahîlik siyasi bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat halini almıştır (Kazıcı, 1988: 541).

Ahîlik öğretilerinde debbâğlık da dâhil olmak üzere tüm meslekler evvela Peygamberler tarafından ilahi olarak öğrenilmiş ve insanlara öğretilmiştir (Kala, 2012: 76). Ahîlik bünyesi içindeki esnaf birlikleri ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşmaktaydı. Çıraklıktan itibaren birlik içinde yükselmek için meslekî ehliyet ve liyâkat şarttı. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygıdeğer olan üstad teşkilatın reisi olup kendisine ahî deniyordu. Bir şehirde mevcut zanaat şubesi sayısı kadar olan ahîlerden birisi diğerlerine reis oluyor ve buna ahî baba adı veriliyordu (Boydak, 2018: 262).

Ahî Evran, medeni olmak, medeniyet ile toplumun üretim yaparak ihtiyaçlarının karşılanması ve iktisaden kalkınma arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Bütün sanat erbabının belli bir yere toplanmaları ve orada sanatlarını icra etmelerini yani kooperatifleşmelerini öğütlemekteydi. Letâif-i Hikmet'te bu konuda şöyle demiştir: “Toplum, çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre, bu sanatların her birini yürüten çok sayıda insanın belli bir yere toplanmaları ve her birinin kendi sanatıyla meşgul olmaları gerekir ki, toplumun bütün ihtiyaçları görülmüş olsun.” (Bayram, 1991: 152). İnsan odaklı bir iktisat anlayışına sahip olan Ahî Evran, kişinin ihtiyaçlarının toplumsal iktisadi faaliyetle karşılanmasını temel amaç olarak görmektedir. Ahî Evran, ihtiyaçların karşılanması için insanların mesleği bilen ustanın yanında mesleği öğrenmesini ve aynı meslekten olanların bir araya gelerek meslek-zümre birliği oluşturup ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretim yapmalarını öngörmekteydi (Kala, 2012: 22-24).

5. AHİLİK MESLEKİ EĞİTİMİNDE FÜTÜVVETNAMELER

İslam dünyasında tarihi 2. Yüzyıla kadar götürülen, VIII. yüzyılda Irak ve İran üzerinden Kaghasya ve Ortaasya Türk topluluklarına kadar ulaşan başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve mesleki teşekküllere nüfuz eden fütüvvet teşkilatını bir çeşit nizamnamesi hüviyetine bürünen risaleler fütüvvetname olarak bilinmektedir.

Fütüvvetnamelerde mesleğin öncülerinin, geçmişinin ve ilkelerinin dinî ve ahlaki değerlerle bütünleşerek bazen tahkiye bazen diyaloglarla bazen de soru cevap yoluyla anlatıldığı görülmektedir (Alyılmaz, 2011: 42).

Çağatay Türkçesinde risale, Osmanlı Türkçesinde fütüvvetname ismiyle anılan dinî hüviyete sahip bu eserlerin yazılış maksatları ile ilgili farklı fikirler ileri sürülebilir. Ancak bizim bu konudaki kanaatimiz, risaleler bir mesleğin sözlü gelenekte kesinleşmiş ve kalıplaşmış icrasının ve kaidelerinin sonraki kuşaklara, doğru (bir biçimde) aktarılması ve onlara kılavuz olması amacıyla yazıldığı şeklindedir. Risalelerde mesleğe ilişkin bilgi ve becerilerin kazandırılması yanında dinî bilgilerin de öğretilmesinin hedeflendiği açıktır. Çünkü risalelerde bütün bilgiler soru-cevap şeklinde ifade edilmiş ve mesleğin icrası sırasında okunması gereken ayet ve dualar açıkça belirtilmiştir (Öger, 2017:20).

Daha sonra Ahi Teşkilatı olarak bilinecek meslek örgütü ve bu kapsamdaki mesleki eğitim merhalelerine ilişkin ritüellerde Fütüvvetin Türklere İran üzerinden gidişinin izleri belli ölçüde görülmektedir. Fakat bakıldığında; “risale ve fütüvvetnamelerde temel kaynak, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin hadisleridir. Uygurlarda geleneksel mesleklere ait bu risalelerin içeriğinde belli bir sıranın takip edildiği görülmektedir. Bu risalelerin içerik sıralaması genellikle; besmele, hamdele ve salvele, İmam Ca’fer-i Sadık’tan alınan bir rivayet ve mesleğin doğuşu, mesleğin ilk piri, mesleğin farz mı vacip mi sünnet mi olduğu, mesleğin farzları, vacipleri, sünnetleri, mesleğin geçmiş pirleri, mesleğe ait iş ve uygulamaların, alet ve araçların hangi pirlere miras kaldığı, mesleğe ait iş ve işlemler gerçekleştirilirken hangi dua ve ayetlerin okunması gerektiği, şeriat, tarikat, hakikat, marifet ve müşfik vb. pirlere kimler olduğu, dört tekbirin ne olduğu ve buna riayet etmenin fazileti ve getirileri, tekbir sahipliği ve tekbir sahiplerinin kimler olduğu, tekbir sahibinin vacipleri, mesleğin haram, günah ve edepi, meslek risalesinin ehemmiyeti ve dua şeklindedir” (Tek, 2016: 889).

Bütün risale ve fütüvvetnamelerde Kur'an-ı Kerim'in sure ve ayetlerine, Hz. Peygamberin hadislerine yer verilmekle birlikte sure ve ayetlerin özellikle mesleğe ait iş ve işlemler gerçekleştirilirken kullanıldığı görülmektedir. Meslek erbabının mesleği ile ilgili işi icra ederken hangi aşamada hangi sureyi ya da ayeti okuması gerektiği risalelerde ayrıntılı bir biçimde belirtilmiştir. Ayrıca mesleki kural ve kaidelerin yanı sıra tarikat ve tasavvufta önemli yer tutan pir-i şeriât, pir-i tarikât, pir-i hakikât, pir-i mârifet, tekbir getirmenin önemi, İslam dininin kuralları ve ahlaki unsurlar sık sık vurgulanır. Dolayısıyla bu eserler, içerik açısından tarikatname ile ilişkili olup ortak özellikler taşımaktadır (Öger, 2017:21).

Fütüvvet kavramının tarihi gelişimini ve evrimini iyi anlamak ve takip edebilmek için Cahiliye devrinde Arap toplumundaki feta tipinden İslami dönemde kurumlaşmış bir fütüvvet teşkilatına, bu teşkilatın sufilikle birleşerek tasavvufî bir nitelik kazanmasına, bu noktadan sonra da esnaf kesimiyle kaynaşarak mesleki bir mahiyet alan Ahilik kurumuna dönüşmesine kadar uzanan süreci bir devamlılık olarak görmek ve birinden ötekine geçişin nasıl meydana geldiğini iyi belirlemek gerekir.” (Ocak, 1996; 261).

Ortaasya'da, Uygur bölgesinde yazılan risaleler yapı ve içerik bakımından değerlendirildiğinde; “tarikatname tarzındaki eserlerin İslamiyetin kabul edildiği ilk yıllardan sonra oluştuğunu; risalelerin ise daha sonraki dönemlerde tarikatnamelerin etkisiyle bir mesleğe ilişkin kural ve kaideleri de içine alacak şekilde yazıldığını söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle IX. yüzyılda tasavvuf hareketine paralel olarak sufilikle iç içe geçen tasavvufî fütüvvet” düşüncesiyle tarikatnamelerin (Sûfi Fütüvvetnameleri (IX-XIII. yüzyıllar) yazıldığını; sonraki aşamada esnaf tabakasıyla bütünleşerek yine bir sufi kurum hüviyetini geniş ölçüde koruyan, mesleki kuralları da içine alan risalelerin (Fütüvvet Teşkilatına Ait Fütüvvetnameler (XIII- XIV. yüzyıllar) yazıldığı söylenebilir” (Ocak, 1996: 264-265).

Sülemî'nin “Kitâbü'l-Fütüvve” adlı eseri, fütüvvet konusunda yazılmış en eski risâledir. Sülemî bu eserinde, fütüvvetin yüce bir makam olduğunu, yeryüzü anlamında “edim” kavramı kökü itibariyle Hz. Adem'den itibaren fütüvvetin başladığını, Hz. Muhammet'e fütüvvetle açık fetih verildiğinden bahsetmiştir.

Fütüvvet ahlâkının gereklerini bölümler halinde izah eden Sülemî;

“fütüvvet yoluna giren herkesin daima Hakk'ın gözetimi, himayesi, idaresi ve koruması altında olacağını belirtmekte ve fütüvveti, Allah'ın emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zahiren ve batınen, gizli ve açık ahlâkın en güzeline sarılmadır” (Sülemî, 1977: 24) şeklinde tanımlamaktadır.

Sülemî fütüvvetnamesinde fütüvvet ehlinin manevi özellikleri olarak; Allah'ı tanımak, Allah'a yönelmek, hicret etmek, takva sahibi olmak, Allah'ı anmak, Allah'tan gafil olmamak, Allah için sabretmek, tevekkül ve rızkın Allah'tan olduğuna inanmak biçiminde ifade edilmiştir.

Ahîliğin nizamnâmeleri olan Fütüvvetnâmelere göre, teşkilat mensuplarında bulunması gereken vasıflar; vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbeydi (Kazıcı, 1988: 541). Burgâzî fütüvvetnâmesinde, “Ahî'ye bir pîşe ve sanat gerektür, ona meşgul ola. Eğer pişesi yoğısa ona fütüvvet değmez. Fütüvvet âna halâldür kim kesb kazana halâlden. Anun kesbi olmayıcak yidürmesi dahî olmaz.” denmektedir. Pîşe kelimesi iş ve meslek anlamında olup buradaki ifadeden de açıkça anlaşıldığına göre ahî mutlaka bir iş ve meslekle meşgul olmalıdır (Şeker, 2011: 87).

6. SONUÇ

Ahi Teşkilatının çıkış noktası olarak fütüvvet, fütüvvetin esaslarını belirleyen fütüvvetnameler, bu teşkilatın meslek örgütü olma yanında bir maddi ve manevi eğitim kurumu olması, İslâm coğrafyasından Anadolu'ya teşkilatın yayılması, aynı zamanda bir başka koldan da Türklerin

Anadolu'ya girişiyle Ahi Evran tarafından Ahi teşkilatı adıyla bir meslek örgütlenmesi biçiminde kurumsallaşması üzerine yapılan belirlemeler üzerinden şu değerlendirmeler yapılabilir:

- * Ahi kavramı Türkçe cömert veya Arapça kardeş kavram köklerinden gelmektedir.
- * Ahiliğin temelini fütüvvet oluşturmuştur.
- * Fütüvvet kapsamında mesleğin gerekleri ve meslek erbabının özelliklerini ortaya koyan eserlere Türkçe'de risale, Arapça'da fütüvvetname denmektedir.
- * Fütüvvetnamelerin esasını Kur'an ve hadisler oluşturmaktadır.
- * Ahilik Anadolu'ya ilk olarak fütüvvet anlayışı biçiminde Anadolu Selçukluları zamanında 11. Yüzyılda girmiştir.
- * Fütüvvet anlayışı İran üzerinden Ortaasya ve Kafkasya Türk topluluklarına ulaşmıştır.
- * Türklerin Anadolu'ya göç etmeleri sürecinde Ahi Evran isimli maneviyat sahibi bir deri ustası Anadolu'ya gelerek Ahi teşkilatını kurumsallaştırmıştır.
- * Ahi teşkilatı bünyesinde her bir mesleğin gerekleri belirlenmiş, mesleğe girenler belli koşulları taşımak suretiyle kabul edilmişler ve zaman içerisinde bu mesleki gereklilikleri öğrenerek aşama aşama ustalık düzeyine ulaşmışlardır.
- * Ustalık sürecinde her bir aşamada kendine özgü ritüellerle bir nevi kabul ve taltif törenleri düzenlenmiştir.
- * Ahilik teşkilatında mesleki eğitimin yanında manevi eğitime de büyük önem verilmekte olup, zaten belli koşulları taşıyanların girebildiği teşkilatta her bir meslek erbabı, manevi olgunluğa da erişecek şekilde yetiştirilmektedir.
- * Bir takım olumsuzlukları tespit edilen meslek erbabı teşkilattan çıkarılmaktadır.
- * Ahilik teşkilatı bu haliyle üyelerini maddi yani mesleki ve manevi anlamda yetiştiren bir mesleki eğitim oluşumudur.

KAYNAKÇA

- [1] Alyılmaz, Semra (2011). Risâle-i Müze-düzlük, Ankara: Elik Yayınları.
- [2] Bayram, Mikail (1991). Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluğu, Konya. Bayram, Mikail (1995). Tasavvufi Düşüncenin Esasları (Ahi Evren), Ankara
- [3] Bayram, Mikail (1995). Tasavvufi Düşüncenin Esasları (Ahi Evren), Ankara.
- [4] Boydak, Fatma Şeyma (2018) "Fütüvvet Kavramı Bağlamında Ahilikte Debbâğlık ve Ciltilik", III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 5-7 EKim 2017 Kırşehir, Bildiriler Kitapçığı 1. Cilt, Ankara: Sarıyıldız Ofset, ss. 257-273.
- [5]
- [6] Cürçânî, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali (1985). Kitabü't- Ta'rifât, Fütüvvet mad., Beyrut: Mektebetü Lübnan.
- [7] Çağatay, Neşet (1997). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara.
- [8] akmak, Muharrem (2014). "Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi", Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, C.7, S.13, s. 143-158.
- [9] Diyanet İşleri Başkanlığı, Dinî Kavramlar Sözlüğü, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- [10] Es-Sülemî, Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin (1977). Tasavvufta Fütüvvet, (ev. Süleyman Ateş), Ankara: AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- [11] Gölpinarlı, Abdülbâki (2011). İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı, İstanbul: Erkam Yayınları.
- [12] İbnü'l-Mi'mâr, Şeyh Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Ebi'l-Mekârim (1958). Kitâbu'l-Fütüvve, thk. Mustafa Cevad- Muhammed Takiyyüddin Hilâli, Bağdat: Mektebetü'lMüsenna
- [13] Kala, Ahmet (2012). Debbâğlıktan Dericiliğe, İstanbul.
- [14] Kayaoğlu, İsmet (1982). "Halife en-Nâsır'ın Fütüvvet Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu", AÜİF Dergisi, C.25, S.1, s. 221-227.
- [15] Kazıcı, Ziya (1988). "Ahilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C.1, s. 540-542, İstanbul.

- [16] Kuşeyrî, Abdülkerim (2014). Kuşeyrî Risâlesi, Ter. Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand Yayınları
- [17] Ocak, Ahmet Yaşar (1996). “Fütüvvet”, DİA, XIII, s. 261-263, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [18] Öger, Adem, (2018). “Uygur Türklerinde Fütüvvet Kültürü Fütüvvet-Nâmeler ve Ahilik Teşkilatına Etkileri”, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 5-7 EKim 2017 Kırşehir, Bildiriler Kitapçığı 1. Cilt, Ankara: Sarıyıldız Ofset, ss. 13-26.
- [19] Şahin, Haşim (2006). “Selçuklular Döneminde Ahiler”, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, C.1, Ankara.
- [20] Şeker, Mehmet (2011). Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri, İstanbul.
- [21]
- [22] Tek, Recep (2016). “Din-Meslek İlişkisi Bağlamında Geleneksel Meslek Risaleleri Üzerine Bir Değerlendirme”, IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu Bildiriler, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü Yayınları.
- [23] Uluç, Tahir (2004). Kamer’ul Huda Şihabeddin Ömer Sühreverdî Hayatı, Eserleri, Tarikatı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- [24] Uludağ, Süleyman (1991). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Yayıncılık Matbaası.